

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TIJORAT BANKLARIDA KREDITLASHNI TASHKIL ETISH ASOSLARI

To‘lqinov Davlatbek Rasuljon o‘g‘li

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarida kreditlashni tashkil etish asoslari, kreditlash tizimining iqtisodiy mohiyati, kreditlash tamoyillari va tijorat banklarida kreditlash jarayonining bosqichlari tahlil qilingan. Shuningdek, mamlakat bank tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, kredit risklarini boshqarish usullari hamda kreditlash samaradorligini oshirish yo‘nalishlari yoritilgan. Maqolada tijorat banklari tomonidan ajratilayotgan kredit turlari, raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi va kichik biznesni moliyalashtirishning ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: kredit, tijorat banki, kreditlash tizimi, kredit riski, bank faoliyati, ipoteka krediti, mikrocredit, kredit siyosati, bank-moliya tizimi, raqamli bank xizmatlari, kredit monitoringi, investitsiya, risk-menejment, moliyaviy barqarorlik.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklari mamlakat iqtisodiyotining muhim moliyaviy institutlaridan biri hisoblanadi. Ular iqtisodiyot tarmoqlarini moliyaviy resurslar bilan ta’minlash, investitsion faoliyatni rag‘batlantirish, ishlab chiqarishni kengaytirish va aholi farovonligini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Tijorat banklari faoliyatining asosiy yo‘nalishlaridan biri kreditlash jarayoni bo‘lib, u iqtisodiyotning uzluksiz rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi. Kreditlash orqali vaqtincha bo‘sh turgan pul mablag‘lari iqtisodiyotning ehtiyojmand sohalariga yo‘naltiriladi va natijada ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligi ta’minlanadi.

O‘zbekiston Respublikasida bank tizimini isloh qilish va tijorat banklari faoliyatini xalqaro standartlarga moslashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, kreditlash tizimini takomillashtirish, bank

xizmatlari sifatini oshirish va kredit ajratish mexanizmlarini soddalashtirish iqtisodiy siyosatning ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Kreditlash tizimining samarali tashkil etilishi tadbirkorlik subyektlarini qoʻllab-quvvatlash, yangi ish oʻrinlarini yaratish va mamlakat iqtisodiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Kredit iqtisodiy kategoriya sifatida vaqtincha boʻsh mablagʻlarni qaytarishlilik, muddatlilik va toʻlovlilik shartlari asosida taqdim etish bilan bogʻliq iqtisodiy munosabatlarni ifodalaydi. Tijorat banklari kreditlash orqali iqtisodiyotda pul mablagʻlari harakatini taʼminlaydi va moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishiga yordam beradi.

Tijorat banklarida kreditlash bir qator tamoyillar asosida amalga oshiriladi. Eng avvalo, kreditning qaytarishlilik tamoyili muhim hisoblanadi. Ushbu tamoyilga koʻra kredit oluvchi mablagʻni belgilangan muddatda bankka qaytarishi shart. Muddatlilik tamoyili kreditning aniq muddatga berilishini anglatadi. Toʻlovlilik tamoyiliga asosan esa kreditdan foydalanganlik uchun foiz toʻlanadi. Bundan tashqari, kreditning taʼminlanganlik tamoyili mavjud boʻlib, bunda kredit garov, kafillik yoki sugʻurta bilan taʼminlanadi. Kreditlashning yana bir muhim tamoyili maqsadlilik hisoblanadi, yaʼni kredit mablagʻlari oldindan belgilangan maqsad uchun ishlatilishi kerak [1].

Oʻzbekiston Respublikasi tijorat banklarida kreditlash tizimi Markaziy bank tomonidan belgilangan normativ-huquqiy hujjatlar asosida tashkil etiladi. Har bir tijorat banki oʻzining kredit siyosatini ishlab chiqadi va kreditlash jarayonini ushbu siyosat asosida amalga oshiradi. Kredit siyosati bankning kredit ajratish tartibi, ustuvor yoʻnalishlari, kredit risklarini boshqarish usullari va kredit portfelini shakllantirish mezonlarini oʻz ichiga oladi. Kreditlash jarayoni bir necha bosqichlardan iborat boʻladi. Dastlab mijoz tomonidan kredit olish uchun ariza topshiriladi. Bank mutaxassislari ushbu ariza va unga ilova qilingan hujjatlarni koʻrib chiqadi. Keyingi bosqichda mijozning kreditga layoqatliligi baholanadi. Bunda uning moliyaviy holati, daromadlari, xarajatlari, biznes faoliyati va kredit

tarixi o'rganiladi. Shundan so'ng kredit riski tahlil qilinadi va bank tomonidan kredit ajratish yoki rad etish bo'yicha qaror qabul qilinadi. Kredit ajratilgan taqdirda kredit shartnomasi rasmiylashtiriladi va mablag' mijozga taqdim etiladi. Kredit muddati davomida bank tomonidan monitoring olib boriladi hamda kreditning o'z vaqtida qaytarilishi nazorat qilinadi.

Tijorat banklari tomonidan turli shakldagi kreditlar ajratiladi. Qisqa muddatli kreditlar asosan korxonalarining aylanma mablag'larini to'ldirish uchun bir yilgacha muddatga beriladi. Ushbu kreditlar xomashyo xarid qilish, joriy xarajatlarni moliyalashtirish va ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Uzoq muddatli kreditlar esa investitsion loyihalarni moliyalashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarishni kengaytirish uchun ajratiladi. Aholining iste'mol ehtiyojlarini qondirish maqsadida tijorat banklari iste'mol kreditlarini ham taqdim etadi. Bunday kreditlar orqali fuqarolar avtomobil, maishiy texnika, mebel va boshqa iste'mol tovarlarini xarid qilishi mumkin. So'nggi yillarda ipoteka kreditlari ham keng rivojlanmoqda. Ipoteka kreditlari fuqarolarning uy-joy sharoitini yaxshilash, yangi uy-joy sotib olish yoki qurish uchun uzoq muddatga ajratiladi. Davlat tomonidan ipoteka kreditlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida bir qator imtiyozlar va subsidiyalar ham taqdim etilmoqda. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda mikrokreditlar muhim ahamiyat kasb etadi. Mikrokreditlar asosan tadbirkorlik faoliyatini boshlash yoki kengaytirish uchun ajratiladi.

Tijorat banklari faoliyatida kredit risklarini boshqarish alohida o'rin egallaydi. Kredit riski deganda kredit oluvchining o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarmasligi natijasida bank zarar ko'rishi ehtimoli tushuniladi. Kredit risklarini kamaytirish maqsadida banklar mijozlarning moliyaviy holatini chuqur tahlil qiladi, garov ta'minotini talab qiladi va kredit monitoringini amalga oshiradi. Mijozning kreditga layoqatligini baholashda uning moliyaviy hisobotlari, pul oqimlari, daromadlari va biznes faoliyati o'rganiladi. Kredit tarixining ijobiy bo'lishi ham muhim omil

hisoblanadi. Garov ta'minoti kredit riskini kamaytirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Banklar ko'chmas mulk, transport vositalari, uskunalar va boshqa qimmatli aktivlarni garov sifatida qabul qiladi. Kredit monitoringi kreditlash jarayonining muhim bosqichlaridan biridir.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida kreditlash tizimini rivojlantirish va bank xizmatlarini raqamlashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Raqamli texnologiyalar asosida onlayn kreditlash xizmatlari joriy etilmoqda. Bu esa kredit olish jarayonini tezlashtirish, ortiqcha hujjatbozlikni kamaytirish va mijozlarga qulaylik yaratishga xizmat qilmoqda. Mobil ilovalar va internet-banking tizimlari orqali kredit arizalarini topshirish imkoniyatlari kengaymoqda [4].

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida kreditlashni samarali tashkil etish mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim omillaridan biridir. Kreditlash orqali iqtisodiyot tarmoqlari moliyaviy resurslar bilan ta'minlanadi, investitsion faoliyat rag'batlantiriladi va aholining turmush darajasi yaxshilanadi. Bank tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar kreditlash tizimini yanada takomillashtirish, bank xizmatlari sifatini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Kelgusida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, xalqaro standartlarga mos kreditlash tizimini rivojlantirish va kredit risklarini samarali boshqarish tijorat banklari faoliyatining samaradorligini yanada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo'rayev T. T., Rasulov A. A. Tijorat banklari faoliyatini boshqarish. – Toshkent: “Innovatsion rivojlanish”, 2022. – 356 b.
2. Mullajonov F. M. O'zbekiston bank tizimi va uni rivojlantirish istiqbollari. – Toshkent: “Moliya”, 2020. – 280 b.
3. Karimov U. U. Tijorat banklarida kreditlash amaliyoti. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2023. – 310 b.
4. Islomov B. B. Bank risklarini boshqarish. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2021. – 248 b.